

שיטות הראשונים ב'תבעוה להינשא' הרב חיים ירוחם סמוטריץ'

ראשי פרקים:

1. דין הגמרא ופסיקת ההלכה
2. שיטת ראשוני ספרד והשו"ע: רגע ממוקד
3. שיטת ראשוני אשכנז והרמ"א: חשש מתמשך
4. סיכום הדברים

דין הגמרא ופסיקת ההלכה

סימן קצ"ב בחלק יורה דעה, כחלק מהלכות נדה, עוסק בדין 'תבעוה להינשא ונתפייסה' – משודכת, שהציע לה צד החתן מועד לנישואין, והסכימה עליו – על כך נקבע בגמרא שהיא צריכה לספור שבעה נקיים לפני שתוכל להתחתן¹, כפי שמפורט בשלושת הסעיפים הראשונים מתוך החמישה שבסימן:

"סעיף א': תבעוה לינשא ונתפייסה, צריכה לישב שבעה נקיים, בין גדולה בין קטנה, ואפילו בדקה עצמה בשעת תביעה ומצאה טהורה, שמא מחמת חימוד ראתה טיפת דם כחרדל ולא הרגישה בו. ומונה שבעה ממחרת יום התביעה ואינה צריכה הפסק טהרה, שאף על פי שלא בדקה ביום התביעה להפסיק בטהרה, מונה מיום המחרת שבעה נקיים. ומיהו צריכה בדיקה תוך שבעה, הגה: כל יום לכחילה, מיהו זדיענזל אס לז דקה ענמה רק פעם אחת תוך שבעה, סגי.

¹ נדה ס"ו ע"א.

סעיף ב': שבעת ימים הללו, מונים אותה משעה שהיא סומכת בדעתה ומכינה עצמה לחופה, אף על פי שלא נתקדשה עדיין. הגה: ויש לסמוך הטבילה סמוך לזעילת מזה ככל מה דאפשר. והמנהג לטבול הכלה ליל ד', אף על פי שלא תבעל קודם מולאי שבת, אבל אין להרחיק הטבילה מן הזעילה יותר מזה. ואם לא תבעל במוצאי שבת, יש לה לדקוק עצמה ככל יום עד זעילת מזה, ודוקא לכתחלה, אבל זדיענד אין להחמיר, אם צדקה רק פעם אחת תוך שבעה. וכל חתן ישאל לכלה קודם שיגע בה, אם שמרה שבעה נקיים.

סעיף ג: אם דחו הנשואין מחמת איזה סיבה, אף על פי שישבה שבעה נקיים צריכה לחזור ולישב שבעה נקיים (ולטבול) כשיתפשרו לעשות הנשואין. הגה: ואף על פי שצדקה עצמה תמיד דימים שזינתיים, לא מהני

אלה שלושת הסעיפים המרכזיים של דין 'תבעוה להינשא', ואף על פי שהדברים נראים שזורים זה בזה, למעשה יש כאן שתי שיטות שונות, ורחוקות אחת מהשניה בתכלית, אלא שהן נפסקו בשולחן ערוך במעורבב, לחומרא. צריך לתת את תשומת הלב לעובדה זו; רבים שעסקו בנושא לא נתנו את הדעת לכך, ולא עמדו על השיטות המעורבות בדברי הבית יוסף והרמ"א, ולהלן ננסה להעמיד את הדברים לאמיתתם של תורה, כך שהבדלי השיטות יהיו ברורים.

מקור דין 'תבעוה להינשא' נמצא במסכת נדה¹: "אמר רבא: תבעוה לינשא ונתפייסה – צריכה שתשב שבעה נקיים". זוהי המימרא הבסיסית של רבא, הקובעת את הדין, ולאחריה מביאה הגמרא סיפור:

"רבינא איעסק ליה לבריה בי רב חנינא, אמר ליה: סבר ליה מר למכתב כתובה (לארבעה יום) [ליום ארבעה]²? אמר ליה: אין. כי מטא לארבעה, נטר עד ארבעה אחרונא, איעכב שבעה יומי בתר ההוא יומא. אמר ליה: מאי האי? אמר ליה: לא סבר לה מר להא דרבא? דאמר רבא 'תבעוה לינשא ונתפייסה' – צריכה לישב שבעה נקיים'. אמר ליה: אימר דאמר רבא – בגדולה, דקחזיא דמא, אבל בקטנה דלא חזיא דמא, מי אמר? אמר ליה: בפירוש אמר רבא, 'לא שנא גדולה לא שנא קטנה'. גדולה טעמא מאי? משום דמחמדה – קטנה נמי מחמדה"

דברי הגמרא מובאים כאן במלואם; אמנם, כשמתבוננים בהם בעיון מגלים שיש קושי גדול מאד בפשט הדברים. לא תמיד שמים לב לכך תוך כדי קריאה, אך יש הבדלי גרסאות בנוסח הגמרא, ולכשוראים אותן מתברר בפשטות, לפי דעתי, שהתערבבו בתוך הגמרא שתי נוסחאות שונות לסיפור, דבר שגרם להתפלגות בהבנת הגמרא ולמחלוקת ראשונים

² הפשט הוא "ליום ד'", כי כך היה המנהג, שבתולה נישאת ביום ד' בשבוע (כתובות ב' ע"א).

בהכרעת הדין. אך לפני שניכנס לעומק הבדלי הנוסחאות, יש לעמוד על טעמו של דין הגמרא.

כפי שהתברר בסיום דברי הגמרא, דין זה לא נאמר רק על גדולה, שיש לה כבר ראיית וסת, אלא אפילו על קטנה. לא מדובר כאן על צורך לחוש לראיית דם סדירה של האשה, אלא על חשש לראיה מסוג אחר, כפי שמסביר רש"י: "שמא מחמת תאות חימוד ראתה דם". לכן, חוששים לגדולה "משום דמחמדא" ובאותה מידה "קטנה נמי מחמדא". ה"מחמדא", דם החימוד, מצד אחד הוא רק חשש, "שמא...ראתה טיפת דם", אבל מצד שני הוא חשש חמור כל כך, עד שחששו לו אף על פי שהיא לא רואה כלום³: "ואפילו בדקה עצמה בשעת תביעה ומצאה טהורה", כלשון השו"ע, אנו לא סומכים על הבדיקה. הדבר אמנם לא כתוב בגמרא, אך הראשונים למדו אותו מכך שרבה אומר בפשטות "תבעוה להינשא ונתפייסה – תישב שבעה נקיים", ולא אומר 'תבדוק עצמה, ואם לא בדקה – תישב שבעה נקיים' או כיוצא בזאת.

זו התייחסות מורכבת, כי אנחנו למעשה אומרים 'שמא ודאי ראתה', או 'ודאי שמא ראתה', כלומר מציאות של 'שמא' שאנו מחזיקים אותה כ'ודאי'; איננו יכולים לוודא שהיא לא ראתה, אפילו על ידי בדיקה, וממילא אנחנו צריכים להתייחס לכך כאל 'ודאי ראתה', ומטילים על האשה עול של שבעה נקיים. חז"ל קבעו שיש לאשה במצב זה טבע לראות, ויש לחוש לכך, והחשש גובר על תוצאות הבדיקה שלה! זהו חידוש עצום, קביעה שלא שומעים בכל מקום.

שיטת ראשוני ספרד והשו"ע: רגע מחוקד

הספירה שהאשה נצרכת לספור, אף היא עניין משונה. "ומונה שבעה ממחרת יום התביעה, ואינה צריכה הפסק טהרה, שאף על פי שלא בדקה ביום התביעה להפסיק בטהרה, מונה מיום המחרת שבעה נקיים, ומיהו צריכה בדיקה תוך שבעה" (שו"ע). הרמ"א מוסיף על דברי השו"ע שבמהלך שבעת הנקיים צריך בדיקה "כל יום לכתחילה". משונה מאוד: האשה צריכה לספור שבעה נקיים, אבל אינה צריכה לעשות הפסק טהרה, ועם זאת צריכה לכתחילה בדיקה כל יום. כדי להבין את הקביעות הללו יש לעיין במקורן, ברשב"א:

³ יש דיון לגבי סיבת טומאתו של דם חימוד, ואין זה המקום להיכנס אליו; מכל מקום, הגמרא קובעת בפשטות שדם חימוד הוא טמא.

"אמר רבא, תבעוה לינשא ונתפייסה צריכה לישב שבעה נקיים. פירוש: שמא חימדה, ומחמת חימוד הוה הטעם, ואפילו לא הרגישה. ולא עוד, אלא אפילו בדקה ומצאה טהורה חוששין שמא ראתה טיפת דם כחרדל ונאבדה. וצריכה לישב שבעה נקיים, חוץ מיום התביעה. ולא שנא גדולה ולא שנא קטנה, כדאמר ליה התם רבינא...

ומסתברא, דאינה צריכה הפסק טהרה ולא בדיקה כלל בימי הספירה, לא בתחילתה ולא בסופה, אלא כל שהמתינה שבעה ימים אחר התביעה, הרי זו טובלת וטהורה, שהרי זו לא ראתה כלל. ואף על פי שאמרנו 'צריכה שתישב שבעה נקיים', לא נקיים ספורים בפנינו, אפילו בתחילתן ובסופן כשאר נקיים דזבה בעלמא קאמר, אלא כל שלא הרגישה בדם תוך שבעה, 'נקיים' קרינן להו"⁴

לפי הרשב"א, מי שתבעוה להינשא ונתפייסה לא צריכה לעשות שום דבר אקטיבי. לא הפסק, לא בדיקה בהתחלה או באמצע, אלא ממתנה ממחרת יום התביעה שבעה ימים, וטובלת. מדוע? כי "זו לא ראתה כלל". די לנו שנחשוש שמא ראתה ופסק הדם מייד, ולכן אין לאסור אותה כרואה ודאית שמעיינה פתוח. את כל זאת הרשב"א אומר כ"מסתברא", כך נראה לו, כי כאמור יש פה קושי מעצם ההגדרה: מצד אחד אנו מחזיקים את חשש הראיה כמצב ודאי, ולכן גם אם בדקה עצמה ולא מצאה צריכה לישב שבעה נקיים, ומצד שני סוף סוף היא לא ראתה, ולכן לא מטילים עליה את חומרת הדין של מי שודאי ראתה. מסתבר שהיה כאן 'פיפס' קטן, רגע אחד קצר שבו אנו חוששים ואומרים שהיא ראתה, ומייד פסקה מלראות. זהו 'יש' כה מזערי, שמייד אחריו בא ה'אין'; אנו אמנם חוששים ל'יש', אך מייד מגדירים אותו כ'אין', ואין צורך לוודא את ה'אין' על ידי הפסק טהרה. זו כאמור הגדרה מעניינת: מצד אחד חשש דם החימוד הוא חשש גדול כל כך עד שאנו מחשיבים אותו כודאי, אך מצד שני אנו אומרים שהוא מייד נפסק, והחשש הסתלק כלעומת שבא (כל שלא ראתה בפועל). ממילא, לגבי שבעת הימים שאחר כך, פשוט לנו שהם נקיים ואין צורך לעשות בדיקה כלשהי.

הרשב"א אומר שזה "מסתברא", אבל יש לו הוכחה לכך:

"וכן נראה לי ממעשה דרבינא, דאיעסק ליה לבריה בי רב חביבא, ואמר ליה 'ליום פלוני נכתוב כתובה', ואיעכב שבעה יומי בתר ההוא יומא, ואתא... מיהא שמעינן דרב חביבא מסבר סבר דברתיה, דקטנה היא, לא צריכה לישב כלל. ממילא, פשיטא שלא אצריכה בדיקה, ורבינא נמי, דלא אתא עד לבתר כל הנו שבעה, אפילו הכי לא אשכחן דאצריכה תו שבעה אחרני - דאלמא בשיבת שבעה בלחוד הוא דסגי לה, בלא הפסק טהרה ובלא בדיקה כלל, אלא כל שמצאה טהור, טהורה כדאמרן.

⁴ תורת הבית, "בית הנשים" דף ה' ע"ב / עמ' 10; ההדגשה - על ידי, וכן בהמשך המאמר.

זה נראה לי, אבל ראיתי לרב ר' אברהם ז"ל ולרמב"ן ז"ל שאמרו שאינה צריכה הפסק טהרה, אבל בדיקה תוך שבעה צריכה. ולא ירדתי לסוף דעתם; דממעשה דרבינא לא משמע הכי, כדאמרן... סוף דבר לא מצאתי עיקר לדברים אלו, אלא שצריך לחוש לדבריהם זצ"ל"

להבנת הרשב"א, מתוך עיון בסוגיה והתבוננות במעשה דרבינא, עולה שלא צריך לעשות שום בדיקה. מה קרה במעשה דרבינא? הבן של רבינא היה מאורס לבת של רב חביבא. נפגשו ההורים ואמרו – נו, הגיע הזמן, נקבע את החתונה ליום ד' (כי "בתולה נשאת ליום ד'"). אצל רב חביבא הכינו את החתונה ליום ד', אך כשמגיע יום ד', החתן, בנו של רבינא, לא מגיע. מתי הוא הגיע? אחרי שבעה ימים. מן הסתם שאל אותו המחותר 'מה קרה?', והחתן השיב 'אי אפשר היה להתחתן ביום רביעי, כי יש הלכה של "תבעוה לינשא ונתפייסה צריכה לישב שבעה נקיים" – מיום התביעה; אם הם נפגשו ביום ראשון, והכלה קיבלה את הבשורה ביום שני, היה צריך לחכות עד יום שני שלאחר מכן – כדברי הגמרא "איעכב שבעה יומי בתר ההוא יומא"⁵ – ולא היה אפשר להתחתן באותו יום רביעי.

אומר על כך הרשב"א: הלוא רב חביבא חשב שלא שייך כאן דין "תבעוה להינשא", כי בתו קטנה עדיין, ולכן הם התכוונו לחתונה ביום רביעי הקרוב – ואם כן ברור לנו שהבת לא עשתה שום דבר: לא הפסק טהרה, לא שבעה נקיים ולא בדיקות. אחר כך, כשרבינא בא ומלמד אותם שהיה צריך לחכות שבעה ימים, איננו מוצאים בגמרא שהוא הצריך אותם לחכות שבעה ימים נוספים עם בדיקות, אלא מסתמא הם התחתנו באותו יום. אם כן, יוצא מסיפור זה שלא צריך לא הפסק ולא בדיקות, אלא מספיק לחכות שבעה ימים ולטבול; כך נראה הדין לרשב"א מסברה, אך גם מוכח מסיפור המעשה. אחר כך הוא מביא את הראב"ד והרמב"ן הסוברים שצריך בכל זאת בדיקה אחת במהלך שבעת הימים, ואומר שהוא לא מבין אותם, ולמרות זאת הוא מבטל את דעתו בפני דעתם⁶. כך גם פסק השולחן ערוך, שלא צריך הפסק וגם לא יותר מבדיקה אחת.

⁵ היות שהיה מנהג שהחתונה תיערך ביום רביעי דווקא, מסתבר שהוא לא הגיע בדיוק אחרי שבעה ימים מיום התביעה, אלא לקראת יום רביעי שאחריו, כלומר שהיתה כאן המתנה יותר מהדרוש, ומכל מקום הגמרא מתארת זאת כ"איעכב שבעה יומי".

⁶ למעשה אין הכרח מסיפור זה לבסס את שיטת הרשב"א במלואה, וניתן להסבירו גם לפי שיטת ראב"ד ורמב"ן; כי אמנם מוכח מן הסיפור שלא היה הפסק טהרה ולא היו בדיקות כל יום ויום – אבל אין הוכחה שלא היתה בדיקה ביום האחרון, היום בו באו רבינא ובנו, כי לאחר שרב חביבא למד את הדין הנכון, היה לו זמן להורות לבתו לבדוק לפני השקיעה. הרי כשם שהרשב"א מודה שבתו של רב חביבא טבלה ביום זה, כך אפשר לומר שהיא גם עשתה בדיקה. לכן יש יסוד להצריך לפחות בדיקה אחת. ומדוע לא קיבל זאת הרשב"א? כי כאמור לשיטתו חשש הראיה הוא רגעי וקצר, וכשם שיש ברגע התביעה חשש ודאי

כעת, לאחר הצגת הדין הכללי, יש לרשב"א הערה נוספת לגבי העניין:

"שבעה ימים אלה, מיום תביעה מונים להם, ולא משעת כתיבת כתובה, ודברים פשוטים הן מההוא מעשה דרבינא... מכל מקום יש לעיין, מאימתי מונין לה? וכי אם תבעו עכשיו להינשא אחר שנים עשר חודש, מונים לה משעת תביעה זו?"

צריך לעמוד על יסוד שאלתו של הרשב"א. כאמור, לתפיסתו, בנסיבות של "תבעו להינשא" יש גורם רגשי חזק מאד, ויחד עם זאת רגעי וממוקד לזמן קצר בלבד – ולכן צריך לברר מתי הוא. כל נסיונות החיפוש אחר הרגע המוגדר, תלויים בהבנה שראיית דם החימוד היא מאורע מיוחד ורגעי. כמו כן, ברוב המקרים המציאות אינה כמו בסיפור, שמחליטים פתאום להתחתן עוד שבוע; בדרך כלל מתארסים, קובעים תאריך לחתונה בעוד כמה חודשים – ובזמן הגמרא המנהג אף היה לחכות שנים עשר חודש⁷, כך שבדרך כלל ידעו זמן רב מראש באיזה תאריך החתונה אמורה להיות. אם כן, כשמדובר בחיים נורמליים שבהם הדברים לא באים בהפתעה כמו באותו סיפור, מתי יחול אותו רגע אקוטי של "תבעו להינשא" שהגדרו חז"ל? על כך הרשב"א משיב:

"מסתברא שלא אמרו אלא משעה שמתקנין לה צרכי חופה, וכאותה שאמרו מכי רמו שערי באסינתא⁸, וכיוצא בזה. שכל שמשתדלין לתקן לה חופה, נותנת דעתה ומחמדת. או משעה שמודיעין אותה שתכין עצמה להיכנס לחופה, וכדרך שאמרו ביבמות פרק החולץ..."

פשט לשון הגמרא הוא שצריך למנות שבעה נקיים מהרגע שתבעו להינשא, אפילו אם הדבר היה שנים עשר חודש לפני החתונה – אבל על פי תפיסת הר'ג' של הרשב"א, לא ייתכן שהיא תצטרך לשבת כבר עכשיו את שבעת הנקיים; זה צריך להיות משהו הרבה יותר 'חי' ורלוונטי. לכן הוא קובע שהרגע חל כשמתחילים להתעסק בהכנות הממשיות ובסידורי החתונה; אז ומתחילים להרגיש שהחתונה קרובה, ושכל מה שדיברו עליו כל כך הרבה זמן עומד להתרחש. מן הצד השני, צריך גם לשים לב שהרשב"א אינו מכריח להצמיד את שבעת הנקיים לחופה; ומה קורה בתום שבעת הנקיים? שום דבר, כנראה שההתרגשות המיוחדת כבר פגה. זו לא תקופה מתמשכת ונפרשת על פני ימים, אלא רגע, שכמו שהוא בא הוא גם הולך. כך גם נפסק בשולחן ערוך, שאת שבעת הנקיים מונין

שהיא ראתה, כך מייד לאחר מכן אין יותר את החשש הזה (כשלא ראתה בפועל), ולכן אין שום סיבה לעשות בדיקה ומספיק להמתין שבעה ימים.

⁷ משנה בכתובות נ"ז ע"א: "נותנין לבתולה שנים עשר חודש משתבעה הבעל". רש"י שם: "נותנין לבתולה – זמן לכניסתה לחופה מיום שתבעה הבעל, לאחר שקידשה, להזהירה על עסקי חופה להכין תכשיטה".

⁸ כתובות ח' ע"א, וראה רש"י: "יש שורין שעורים בעריבת מים להטיל שכר לצורך חופה".

"משעה שהיא סומכת בדעתה ומכינה עצמה לחופה", גם אם החופה רק בעוד כמה שבועות.

לסיכום, שיטתו של הרשב"א, שכאמור נפסקה להלכה על ידי השולחן ערוך, היא שראיית דם החימוד היא עניין של רגע קצר, שמייך לאחריו כבר אין חשש ראייה, ולכן לא צריך הפסק ובדיקות, אלא די בהמתנת שבעה נקיים וטבילה [ועל פי ראב"ד ורמב"ן צריך גם בדיקה אחת]. רגע זה אינו בשעת ההסכמה להינשא, אלא בשעה שמתחילים להתעסק בהכנות הממשיות לקראת החופה, שאז מונה שבעה וטובלת, ודי בכך.

שיטת ראשוני אשכנז והרמ"א: חשש מתמשך

שיטה אחרת בדין זה היא שיטתם של הרמ"ש והמרדכי ושאר ראשוני אשכנז, המיוסדת על דברי הרשב"ם ומשובצת על ידי הרמ"א בהערות לכל אורך דברי השו"ע, ואף בשו"ע עצמו בסעיף ג', כפי שיתבאר. שיטה זו נראית לכאורה כהחמרה על פני שיטת הרשב"א, אך למעשה היא נובעת מהנחות יסוד שונות בתכלית לגבי דין הגמרא. רבות עמלתי על הבנת הדברים, עד שמצאתי את הרשב"ם, במילואו, כפי שנמצא לפנינו באור זרוע⁹, ודבריו שפכו אור על הבדלים היסודיים שיש בין שתי השיטות:

"פירש רשב"ם: לא שנא בתולה שהגיע זמנה לא שנא בתולה שלא הגיע זמנה, כדאמר רבא בהדיא בסיפא, לא שנא אלמנה שנתפייסה; נתרצית להינשא לבעל, צריכה לישב שבעה נקיים קודם חופה, שמא מחמת תאוה ראתה דם, שכן דרך אשה לחמוד קודם חופה ימים או עשור. ולכולהו אין אנחנו חוששין אם ראתה דם אם לאו, שהרי תוכל לטבול קודם בעילת מצוה, אבל שבעה ימים הסמוכים לבעילת מצוה, דהיינו ליל ראשון דחופה, אנו חוששים שאם תראה בהם דם, לא מהני לה טבילה שקודם בעילת מצוה, שהרי צריכה לספור שבעה נקיים. הלכך לובשת בגדים לבנים כל שבעה ימים קודם החופה, ופורסת סדין לבן במיטה ובודקת פעם אחת או פעמיים ביום. ואם לא ראתה בהם דם, טובלת בליל בעילת מצוה קודם בעילה, שמא ראתה דם שנה או שנתיים בימי בתולים ולא טבלה, ומיטהרת עכשיו בטבילה זו. ואם לא שמרה שבעה נקיים קודם לכן, לא תיבעל בליל ראשון עד שתשמור שבעה נקיים בליל ראשון ואילך, שמא ביום שלפני החופה ראתה דם מחמת החימוד"

⁹ אור זרוע, הלכות נידה אות שמ"א. יש לקרוא את דבריו בדקדוק רב כדי לעמוד על מלוא ההבדל בינו לבין הרשב"א.

עד כאן לשונו של הרשב"ם. בהמשך הדברים מדייק האור זרוע בדברי הרשב"ם, ולאחר מכן מתייחס לסיפור שבגמרא, ויש לתת תשומת לב לנוסח שהוא מביא:

"ונראה בעיני דאף על גב דפירש רבנו שמואל דבודקת פעם או פעמיים ביום, היינו דוקא לכתחילה, ומיהו לא בדקה כי אם ביום ראשון וביום השביעי, נמי טהורה... בפרק תינוקת: רבינא איעסק ליה לבריה בי רב חביבא. אמר ליה: **סבר מר למיכתב כתובה לארבעה? אמר ליה: אין. כי מטא לארבעה, אמר ליה: ניטר מר עד ארבעה אחריתי.** אמר ליה: מאי טעמא עביד מר הכי? אמר ליה: לא סבר ליה מר להא דרבא? דאמר רבא 'תבעוה לינשא ונתפייסה צריכה לישב שבעה נקיים'. ופירש רשב"ם: 'כי מטא ההוא יומא' שהיה להם לכתוב כתובה, 'אמר ליה לרבינא: ליטר מר עד ארבעה אחרונא', עד יום רביעי בשבת אחרת מיום רביעי זה, עד שבעה ימים, וההוא יום רביעי, לכתוב כתובה כדין בתולה שנשאת ליום רביעי. 'אמר ליה רב חביבא לרבינא, לא סבר ליה מר להא דרבא?', בתמיהה: בתולה זו שתינשא לבנך שכחה ולא שמרה שבעה נקיים קודם יום זה, ושמא אתמול ראתה ולא מהני לה טבילה דהשתא לבעול לאורתא, והלכך ניטר מר עד ארבעה אחריתי, ותתן אל דעתה ותישב שבעה נקיים, ותיבעל בליל ראשון של חופה כמשפט הבתולות להיכנס ביום ראשון לחופתן"

יש כאן שתי גרסאות שונות לחלוטין בנוסח הגמרא. גרסת הרשב"א היתה: "זאמר ליה 'ליום פלוני נכתוב כתובה', ואיעכב שבעה יומי בתר ההוא יומא, ואתא וכו'"¹⁰ – אבל בגרסת הרשב"ם והאור זרוע, כתוב אחרת לגמרי: "אמר ליה: סבר מר למיכתב כתובה לארבעה? אמר ליה: אין. כי מטא לארבעה, אמר ליה: ניטר מר עד ארבעה אחריתי".

מה נמצא בגמרא שלפנינו? כשקוראים אותה בתשומת לב רואים שיש בה לשון כפולה. שתי הגרסאות נתערבבו יחד, כך שנוצר נוסח לא ברור: "אמר ליה: סבר ליה מר למכתב כתובה ליום ארבעה? אמר ליה: אין. (1) כי מטא לארבעה, נטר עד ארבעה אחרונא. (2) איעכב שבעה יומי בתר ההוא יומא. אמר ליה...". אלה שתי נוסחאות שונות לחלוטין שהיו לפני הראשונים: משפט 1 הוא נוסחת רשב"ם ומשפט 2 הוא נוסחת

¹⁰ ובדומה לכך גרסתו של הרב המגיד המובאת בתחתית דף הגמרא: "אמר ליה: 'ליום פלן לכתוב כתובה', איעכב שבעה יומי בתר ההוא יומא. אתא וכו'", וכן גרסת הר"ן והריטב"א והמאירי, הנמנים אף הם על ראשוני ספרד. הראשון שמתייחס להבדלי הגרסאות הוא הרא"ש (פרק י' ס' ד), שמביא את דברי הרשב"א ואת גרסתו, אך מעדיף את הגרסא השנייה, אותה מצא "בספרי אשכנז". ובאמת נראית שיטתו להלכה ממש כשיטה העולה מדברי הרשב"ם, עיי"ש. ובטור הביא בדומה לכך בשם רמב"ן, אך ראה בביאורי המהרש"ל על הטור, שתיקן זאת ל"ראב"ן" (הנמצא בס' שכ"ד), ובאמת מסתבר שדעת הראב"ן קרובה לדעת רא"ש ורשב"ם ושאר ראשוני אשכנז מבעלי התוספות, ואילו דרכו של הרמב"ן קרובה יותר לזו של הרשב"א, כפי שראינו לעיל.

רשב"א, ולא קרב זה אל זה, אך שתיהן יחד נשתבצו לתוך הגמרא שלנו וגרמו לחוסר הבנה.

הבדלי הגרסאות הללו יוצרים למעשה שני סיפורים שונים מן הקצה אל הקצה. ראינו לעיל את פירושו של הרשב"א לסיפור, על פי גרסתו בגמרא, אבל לפי גרסת הרשב"ם בגמרא כך הוא הסיפור: רבינא ורב חביבא נפגשו, הסכימו על חתונת בניהם וקבעוה ליום רביעי. באו החתן ואביו ביום הרביעי – כפי שסוכם – ואז אמר להם אב הכלה: 'אין ברירה, צריך לחכות ליום רביעי הבא, כי קרתה תקלה והכלה לא ספרה שבעה נקיים'¹¹. צריך לעכב את החופה ליום רביעי הבא. לפי גרסה זו של הסיפור, נופלת ממילא כל הוכחת הרשב"א שהכלה לא עשתה בדיקות, ופשוט שבשבעת הימים הנוספים היא היתה צריכה לעשות את כל הבדיקות כהלכתן, כל יום ויום.

על בסיס גרסה זו של הסיפור, מסביר הרשב"ם את דין "תבעוה להינשא" באופן אחר לחלוטין מהרשב"א: אין רגע ממוקד, אין שעה מסויימת של ראיית דם החימוד, אלא להפך – בכל התקופה שלפני חתונתה נמצאת הכלה בהתרגשות, והתרגשות זו עלולה להביא לראיית דם; כמובן, ככל שהזמן מתקרב לחתונה ההתרגשות גוברת, והחשש נעשה יותר ויותר סביר. כלומר, "תבעוה להינשא" אינו דין שחל בשעה מוגדרת שצריך לברר מתי היא, אלא שמהרגע שקובעים את החתונה יש חשש שמא תראה, וככל שמתקרבים לחתונה החשש גדול יותר: אם תראה בוודאי שתצטרך שבעה נקיים, ואם זה יהיה זמן רב לפני יום הנישואין תוכל לטבול ולהיטהר לבעלה. אולם אם זה יקרה סמוך ליום הנישואין, היא לא תהיה טהורה לבעילת מצוה. על כן, סמוך ליום הנישואין ישנה חובה מיוחדת לוודא שאינה רואה בהם מחמת חימוד. כדי לוודא זאת, אנו מחייבים שבעה ימים בדוקים על ידי בדיקות ולבנים, סמוך לבעילת המצוה¹²; ומנגד, כיוון שמדובר בינתיים רק בחשש, ולא בראיה ודאית, אין שום סיבה להצריך את האשה לעשות הפסק טהרה¹³.

¹¹ על פי הרשב"ם (המובא באו"ז), התקלה היתה שהבת שכחה לספור. אמנם מהגמרא משמע שהתקלה היתה שהבת (או אביה) חשבה שקטנה לא צריכה לספור; ולא ברור היכן נכנסת הערה זו על פי גרסת רשב"ם.

¹² על פי זה, לא זכינו להבין את חידושו של האו"ז בדעת הרשב"ם, שהבדיקות שבכל יום אינן אלא לכתחילה, ובאמת די בבדיקת יום א' או ז'. בשלמא ז' אפשר עוד להבין, אבל מהיכתי תיתי שמספיק בדיקת יום א' כדי לשלול את החשש העתיד לבוא? ובאמת גם בדיקת יום ז' אינה מספיקה, שכן לא מדובר כאן על מושג ה"שבעה נקיים" אלא על מושג אחר – "שבעה בדוקים", וצע"ג. והערה זו יש להעיר גם על הב", שהביא את דברי הרא"ש שהם כשיטת הרשב"ם, והיקל כמו שכתב האו"ז שמספיק בבדיקת יום אחד, משום "דלא עדיפא מרואה ודאית... לא מסתבר שיחמיר בה יותר מרואה ודאית" – וצע"ג.

¹³ וממילא אין צורך במושג המורכב של דם חימוד כפי שהוא מוסבר ברשב"א – שמצד אחד אנו אומרים שהיא ודאית ראתה, ומצד שני אנו אומרים שהראיה ודאית נגמרה ולכן אין צורך בהפסק טהרה, ומכל מקום

כאמור, על פי שיטת הרשב"ם, ככל שמתקרבים לחתונה החשש גדול יותר, בגלל ההתרגשות; לכן צריך יותר תשומת לב וחובה לבדוק בכל יום ויום. מכאן נובע הדין המובא ברמ"א, שיש לקרב את הטבילה אל החופה ככל האפשר; הרי אם בפועל, כתוצאה מההתרגשות היא ראתה שבועיים לפני החופה, אין בכך כל בעיה: היא יכולה לעשות הפסק טהרה ושבעה נקיים ולטבול, יש מספיק זמן לכך. אבל מה יקרה אם היא תראה יומיים לפני החתונה? כדי למנוע תקלה כזו של חופת נידה, חובה עלינו לוודא שהכלה לא תראה בימים שלפני החופה.

דין נוסף הנובע מכאן, הוא במקרה שהכלה ספרה שבעה נקיים וטבלה, אך החתונה התאחרת בכמה ימים; לפי שיטת הרשב"א לכאורה אין לכך משמעות, שהרי רגע הראיה היה כבר לפני כמה שבועות¹⁴, אך לפי שיטת הרשב"ם פשוט שעליה להמשיך ולספור בכל יום ויום עד החתונה, שהרי ההתרגשות המיוחדת שלפני החופה עודה קיימת, ואף הולכת ומתגברת. כלומר, לשיטת הרשב"ם, החיוב להמשיך בבדיקות איננו דין חדש, אלא חלק בלתי נפרד מהדין המקורי של הצרכת שבעת הנקיים סמוך לחופה. אחרונים רבים התפלפלו בדין זה, וערכו בירורים רבים: מה היתה מידת ההפסקה, והאם היא גורמת שתהיה התרגשות חדשה, ומה ההבדל בין עיכוב לבין דחיה, והאם היתה כאן חרטה גמורה או לא – אבל למעשה כל החקירות הללו שייכות רק לשיטת הרשב"א, ואילו להולכים בשיטת הרשב"ם אין שום נפקא מינה! הדיונים הללו אמנם נשענים על המרדכי שהביא את הר"מ שדקדק בדברי הרשב"ם שאם התעכבו מסיבה כלשהי ולא נישאו, צריך

איננו סומכים על הבדיקה ומטמאים אותה בכל מקרה – אלא ודאי שאנו סומכים על הבדיקה, ובדיוק משום כך אנו מצריכים לבדוק בכל יום ויום, כדי לוודא שהיא לא רואה. מוסבר אם כן מדוע אין ברשב"ם דיון בשאלת 'רגע' החימוד, כפי שיש דיון כזה ברשב"א. מאידך, לשיטת הרשב"ם יש לשאול שאלה אחרת: מה יהיה אם כבר בדקה ואפילו טבלה, ואחר כך ביטלה או עיכבה את החתונה. ובאמת אנו מוצאים דיון כזה בדברי הר"מ מרוטנבורג (המובאים במרדכי), האוחז בשיטת רשב"ם.

בנוסף, הרשב"ם 'מרוויח' לשיטתו הערה חשובה: מה מקור לשונו של הרשב"א "...שמה ראתה טיפת דם כחרדל ולא הרגישה בו, ומונה שבעה..." ברור שהמקור הוא בדברי ר' זירא – המופיעים באותו דף בגמרא – "שאפילו רואת טיפת דם כחרדל – יושבות עליה שבעה נקיים". אבל הרא"ש מוכיח מכמה מקומות שבזמן רבא עוד לא נתפשטה 'חומרת ר' זירא', ולפי זה ביאורו של הרשב"א ששבעת הנקיים הכרחיים בגלל ראייה ודאית איננו יכול להיות נכון. לפי הרשב"ם, מיושב שפיר ש"שבעה נקיים" במקרה שלנו הוא למעשה מושג מושאל, ובעצם אנו עוסקים ב"שבעה בדוקים", כי לא מדובר בוודא הפסקה של ראייה קודמת אלא בוודא של אי-ראיה בימים שקודם לחופה.

¹⁴ אלא אם נאמר שבמצב כזה נוצרת נקודת חימוד מחודשת; אם כך הוא, יש צורך לברר איזה 'דרגה' של הפסקה גורמת ליצירת נקודה זו עם התחדשות ההכנות לנישואין – ובאמת בדיון זה עסקו האחרונים כפי שנזכר להלן. אך מכל מקום, בדברי הרשב"א עצמו אין לכלל זה זכר.

לספור מחדש שבעה נקיים – אבל כאמור ברשב"ם זה נובע בפשטות מעצם הדין, ואין כל צורך בבירור נוסף.

סיכום הדברים

יש לפנינו בראשונים שתי שיטות שונות לחלוטין, המחולקות זו מזו בתפיסת היסוד של דין הגמרא "תבעה לינשא צריכה לישוב שבעה נקיים" וכמעט בכל המושגים הכלולים בו, כששורש המחלוקת הוא בגרסת הגמרא וממילא בהבנת הסיפור המובא בה.

1. לשיטת הרשב"א מדובר בראיה ודאית, ומכיוון שהיא ודאית מוכרח שהיא רגעית, כי אם היא היתה מתמשכת לא היה אפשר להתחתן; לכן גם אין צורך בהפסק טהרה ובדיקות, כי אין חשש שהיא תראה שוב – וכך מוכח מהסיפור, שאיננו מוצאים בו שערכו את החופה בגלל העדר בדיקות (ולשיטת הראב"ד והרמב"ן היא עשתה בדיקה ביום האחרון). כמו כן, רגע הראיה, שבו חוששים לדם החימוד, נקבע כתחילת הסיפור וההכנות לחופה.

2. לשיטת הרשב"ם, מדובר בחשש ראיה ההולך וגובר ככל שהחתונה מתקרבת, וכדי לשלול ראיה יש הכרח לבדוק שבעה נקיים כמה שיותר סמוך לחופה, ואם החופה מתאחרת צריך להמשיך ולוודא שאין ראיה. כמו כן, כיוון שזהו חשש ולא ראיה ודאית אין צורך בהפסק טהרה, אך מאידך, כיוון שיש חשש מתמשך לראיה, צריך לבדוק בכל יום ויום משבעת הנקיים – וכך עולה מגרסתו בגמרא, שאכן עיכבו את החופה בשבעה ימים כדי שתבדוק כהלכה.

בגמרא שלפנינו התערבבו שתי הגרסאות יחד, מבלי שניתן תשומת לב לכך שכל אחת מהן היא סיפור אחר לחלוטין. בפסיקת ההלכה בשולחן ערוך נשזרו הדברים זה בזה: הרמ"א מביא שוב ושוב את המרדכי על דברי השו"ע, אף כי מדובר בשיטה אחרת לגמרי, וכשהשו"ע בסעיף ג' מעתיק את הדין שאם התעכבו צריך לספור מחדש, הוא בעצם מעמיד זאת על פי המרדכי ולמעשה חש לחומרא לשיטת הרשב"ם; ועל אף שלהלכה חששו לחומרא לשתי השיטות¹⁵, עדיין חשוב היה להבין את הגדר המדוייק, את היסודות של כל שיטה. ובעז"ה נתכוונו לאמיתה של תורה.

¹⁵ כפי דרכנו (עיין הערה 12), על פי הרשב"ם חובה לוודא כל השבעה ואין די בבדיקת יום אחד.